

ПЕДАГОГІЧНА ТВОРЧІСТЬ ЯК ОСНОВА ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ОСВІТИ

За своєю сутністю педагогічна творчість є демократичною. Тому в сучасному суспільстві вона є основою демократичних процесів в системі освіти. Саме педагогічна творчість сприяє наповненню освітнього процесу нестандартними підходами до навчання і виховання, організації і управління освітою. А конкуренція і демократизм в освіті забезпечують її прогрес та поступальний розвиток з огляду на суспільні потреби й інтереси. Демократизм педагогічної творчості проявляється у різних формах і видах педагогічної діяльності, стимулюючи саморозвиток педагога та активізуючи його інноваційне мислення. Це проявляється насамперед у створенні нових методик викладання, прогресивних підходах до розкриття потенціалу тих, хто навчається, у вмінні педагога комбінувати науково-методичні напрацювання, знаходити нестандартні педагогічні рішення. Педагогічна творчість розвиває у викладача здатність до самовдосконалення й самоосвіти як стилю життя. А демократичне підґрунтя цього процесу створює належні умови для творчої самореалізації педагога, його науково-методичного пошуку щодо оволодіння новими технологіями розвитку інтелектуальних та духовних здібностей учнів.

Ключові поняття: людина, культура, освіта, творчість, демократизація освіти, педагогічна творчість, творча самореалізація педагога.

Постановка проблеми. Як зазначав В. Сухомлинський, педагогічна творчість – це бачення людиною власного внутрішнього світу, передусім свого розуму, особистого напруження інтелектуальних сил, осібно розуміння й творення краси в наслідках своєї праці, власних зусиль [1, 481].

У науковій літературі окрім поняття «педагогічна творчість» використовується поняття «навчальна творча діяльність», яке, на нашу думку, є вужчим за своїм змістом. Зокрема, В. Андреев дає наступне визначення навчальної творчої діяльності: це один із видів навчальної діяльності, спрямованої на вирішення навчально-творчих завдань, здійснюваної переважно в умовах застосування педагогічних засобів непрямого або перспективного управління, орієнтованих на максимальне використання самоврядування особистості, результатом якої є оволодіння суб'єктивною новизною, значущістю і прогресивністю для розвитку особистості й особливо її творчих здібностей [2, 51]. Отож ми не можемо зводити педагогічну творчість

лише до інноваційної навчальної діяльності, але водночас ця складова роботи викладача є однією з основних.

Узагальнюючи науковий доробок низки вчених, Н. Стельмах констатує, що найважливішими характеристиками педагогічної творчості є високий рівень соціальної і моральної свідомості; пошуково-проблемний стиль мислення; розвинені інтелектуально-логічні здібності (уміння аналізувати, обґрунтовувати, пояснювати, виділяти головне тощо); проблемне бачення; творча фантазія, розвинена уява; специфічні особисті якості (сміливість, готовність до ризику, цілеспрямованість, допитливість, самостійність, наполегливість, ентузіазм); специфічні провідні мотиви (необхідність реалізувати власне «я», бажання бути визнаним, творчий інтерес, захопленість творчим процесом, прагнення досягти найбільшої результативності в конкретних умовах праці); комунікативні здібності; здатність до самоуправління; високий рівень загальної культури [3, 350].

Демократизм педагогічної творчості проявляється у різних формах та видах не тільки на рівні задуму, але й на рівні реалізації педагогічної інновації.

Мета статті – обґрунтувати педагогічну творчість як основу демократизації освіти.

На переконання Н. Лупак, педагогічна творчість виявляється у всіх елементах педагогічної діяльності: у цілепокладанні (проектуванні нових цільових і побічних результатів), засобах, методах, умовах тощо. Педагогічна творчість як динамічний процес здійснюється не тільки під час підготовки до уроку / заняття, але й у ході реалізації задуманого, уточненні й конкретизації методів, змісту, цілей навчання, закладених у педагогічному проекті уроку відповідно до вимог навчально-виховних ситуацій реального процесу навчання. Це говорить про те, що у педагогічній діяльності існує два види творчості, що взаємно зумовлюють один одного: теоретичний та практичний. Безумовно, що творчість у теоретичному сенсі припускає і практичні елементи, але домінує в ній інтелектуальна робота. У творчості, яка розгортається у практичному полі, домінують предметно-діяльнісні моменти [4, 38-39].

Педагогічна творчість надає значний поштовх до саморозвитку вчителя, активізує інноваційне мислення викладача. Параметрами творчого інноваційного потенціалу вчителя є здатність генерувати і продукувати нові уявлення та ідеї, а головне проектувати і моделювати їх у практичних формах діяльності. Педагогічна творчість передбачає відкритість вчителя до нового, до альтернативних точок зору,

культурно-естетичну розвиненість, а також інтелектуальне та емоційне багатство тощо. Стратегія інноваційної діяльності вчителя полягає у підвищенні ефективності реалізації вже існуючих в освіті нововведень; у прискоренні процесу розповсюдження інновацій у навчально-виховному процесі; у заміні існуючих традиційних методик на нові інтерактивні технології з метою підвищення якості навчання; у здатності стимулювати попит на інновації; у забезпеченні експертизи інноваційного – виявлення вузьких місць і визначення шляхів їх усунення [5, 107].

Демократизм педагогічної творчості проявляється не тільки у створенні нових методик викладання, прогресивних підходах до розкриття потенціалу об'єктів навчання, але й вмінні вчителя комбінувати існуючі науково-методичні напрацювання, вдало синтезувати класичне й сучасне.

У цьому контексті Є. Громов звертає увагу на те, що творчість передбачає не обов'язкове створення чогось нового за відхідним матеріалом, а може мати форму рекомбінації певних відомих елементів... За його словами, основні фази творчості важко піддаються об'єктивному аналізу, зокрема такі її компоненти, як: а) творче мислення; б) індивідуальний стиль діяльності; в) педагогічна імпровізація; г) умови творчої діяльності [6, 259].

Отже, педагогічна творчість – це складний індивідуалізований процес, який не завжди піддається вербальному опису й має поєднання усвідомлених настанов й знань з інтуїтивними імпульсами та рішеннями конкретного викладача.

Водночас, на думку О. Куцевол, творчості педагога притаманні спільні риси, властиві будь-якому виду творчої діяльності:

- творчий процес неможливий без наявності суб'єкта творчості, яким виступає педагог;

- основою творчості є креативність особистості – творчі здібності, які можна розвивати в процесі професійної діяльності;

- педагоги й учні/студенти як суб'єкти творчої діяльності продукують нові ідеї, думки, образи, предмети;

- об'єктом педагогічної творчості можуть бути атрибути реального світу (учні, студенти) і віртуального світу (образи предметів, явищ, зв'язки й стосунки між ними, ідеї, уявлення тощо);

- творчість педагога – процес цілеспрямований, але його результати не завжди точно прогнозовані, оскільки тут задіяна як свідомо, так і підсвідомо сфери людської психіки, причому значна частина творчого акту залишається неусвідомленою;

– здійсненню творчого акту сприяють зовнішні й внутрішні умови (соціальне середовище, свобода, наявність у суб'єкта діяльності певних особистісних якостей: цілеспрямованості, працелюбності, сміливості, активності, впевненості в собі, наполегливості);

– на перебіг творчого процесу впливає емоційний фактор – почуття суб'єкта до об'єкта творчої діяльності; цей акт здійснюється на фоні емоційного піднесення – творчого натхнення;

– використання евристичних методів і прийомів продуктивного мислення може полегшити пошук ефективного розв'язання творчого завдання [7, 95-96].

Як зазначають фахівці, педагогічна творчість не можлива без такої якості викладача як креативність. Варто зауважити, що у недемократичних суспільствах особистості, що мислять нестандартно як правило сприймаються як загроза існуванню системи, і навпаки демократичні соціальні відносини потребують креативності у різних сферах життєдіяльності як основи для саморозвитку.

Зокрема, О. Антонова запропонувала основні параметри, які характеризують педагогічну креативність [8]. По-перше, це здатність до здійснення творчого підходу в педагогічній діяльності: швидкість мислення (кількість ідей, яка виникає за одиницю часу); здатність швидко і без внутрішніх зусиль переключатися з однієї ідеї на іншу; здатність до генерування ідей, які відрізняються від загальноприйнятих, до парадоксальних, несподіваних рішень (для викладача – пошук нових форм, методів, засобів навчальної та виховної діяльності); відчуття витонченості ідеї; здатність дивуватися; відкритість та інтерес до всього нового; здатність приймати рішення в ситуаціях невизначеності, не лякатися власних висновків і доводити їх до кінця, ризикуючи особистим успіхом та репутацією; здатність до гнучкого образного мислення, яке може проявлятися у конструюванні нової оригінальної наочності; гнучкість словесного мислення, яскрава образна мова, вміння «запалити» учнів своєю розповіддю; вибірковість до пізнання нового; пошуково-перетворюючий стиль мислення; творча фантазія, розвинене уявлення; проблемне бачення ситуації; здатність «порушувати спокій»; здатність глибоко занурюватися у привабливу діяльність; прагнення до винаходів, творчості; інтерес до загадок, парадоксів, імпровізацій; здатність самостійно приймати рішення; здатність швидко переключати увагу.

По-друге, це здатність постійно розвивати творчий педагогічний досвід, компетентність: бажання підвищувати професійну компетентність, отримувати нові знання, розвивати відповідні вміння, навички педагогічної діяльності; здатність швидко знаходити,

набувати у творчих пошуках нові знання, розширювати свій професійний кругозір; уміння цілеспрямовано вивчати питання або проблеми, пов'язані із педагогічною діяльністю; почуття задоволення від збагачення досвіду педагогічної діяльності і водночас – творчого невдоволення рівнем досягнень як умова подальшого зростання професійної компетентності.

По третє, це здатність формувати та реалізувати творчу стратегію педагогічної діяльності: стійка потреба у систематичному збагаченні досвіду педагогічної діяльності; здатність до самостійного формування глибоких і систематичних знань у процесі вирішення ключових навчальних та виховних проблем; уміння розробляти гнучку стратегію творчої педагогічної діяльності на основі визначення мети й побудови відповідної до неї програми; здатність мобілізувати власний досвід, або швидко набувати додаткової компетентності з метою вирішення важливої та складної педагогічної проблеми; почуття відповідальності при виконанні творчих професійних завдань.

У цілому педагогічна творчість передбачає наявність у вчителя комплексу особистісних креативних якостей, зокрема дивергентність мислення, здатність до аналізу та самоаналізу, гнучкість та широта мислення, розвинена уява та фантазія, надситуативна активність, здатність до імпровізації тощо [9, 276].

Для розвитку педагогічної творчості необхідна демократизація всієї системи освіти, а також впровадження демократичних засад управління у педагогічних колективах різного рівня.

Наприклад, Л. Вознюк аналізуючи та розвиваючи ідеї педагога-практика, прихильника демократичних засад в управлінні школою Є. Березняка, погоджується з його думкою про те, що для розвитку творчого потенціалу вчителя необхідно максимально розширити його права у виборі форм і методів навчання і виховання, звернути увагу на розвиток його особистих здібностей та ініціатив. Успіх у цій справі, як наголошує Є. Березняк, досягається високим авторитетом директора школи, його доброю вірою в учителя, повагою до його особистості. У свою чергу Л. Вознюк підсумовує, що такі погляди вченого-практика заклали підґрунтя гуманістичного підходу до внутрішньошкільного управління, визначили пріоритети сучасної концепції управління школою та вплинули на формування професійних компетентностей сучасних лідерів освіти [10, 35].

Керівник педагогічного колективу повинен сприяти розвитку творчої атмосфери серед викладачів, бути зразком креативного вирішення управлінських та науково-методичних завдань.

Вищевведені умови є підґрунтям для творчої самореалізації викладача, його науково-методичного пошуку у оволодінні новими технологіями розвитку інтелектуальних та духовних здібностей учнів.

На переконання А. Волосенко, творча самореалізація вчителя – це безперервний, цілеспрямований процес максимального розкриття творчих здібностей в процесі професійної самодіяльності, що передбачає формування в особистості вчителя комплексу необхідних якостей, актуалізацію внутрішніх ресурсів, активність та креативність у вирішенні нестандартних завдань. У результаті процесу опредметнення сутнісних сил особистості вчителя створюються об'єкти матеріальної та духовної культури. Мотиваційну основу творчої самореалізації складають внутрішні потреби вчителя. Процес розгортання індивідуальної творчої самореалізації забезпечується комплексом особистісних функцій (самопізнання, самовизначення, самооцінка, самоконтроль, саморегуляція) та низкою засобів (самовиховання, самонавчання) [11, 36].

Водночас творча самореалізація педагога потребує визначення певної мети, оскільки вона спрямована на учнів, їхній розум та душу. З цього приводу класик педагогічної думки К. Ушинський зазначав: «Ввіряючи вихованню чисті і вразливі душі дітей, ми маємо цілковите право спитати вихователя, якої мети добиватиметься в своїй діяльності, оскільки визначення мети виховання є пробним каменем усяких психологічних і педагогічних теорій» [12, 231].

Тому творча свобода педагога повинна базуватися на принципі «не нашкодь», на усвідомленні того, що будь-яка новітня технологія навчання та виховання повинна бути ретельно розроблена, прораховані ризики її застосування. Зокрема, на переконання В. Сухомлинського в основі педагогічної творчості має бути покладена любов до дитини. Відомий педагог у статті «Як любити дітей» висловлює думку про те, що тільки любов вихователя може вплинути на духовний світ дитини, «педагог без любові до дитини – це все одно, що співець без голосу, музикант без слуху, живописець без відчуття кольору» [13, 292].

Отже, розвиненість педагогічної творчості є одним з показників вкоріненості демократичних процесів в освіті. Вона сприяє пошуку нестандартних педагогічних рішень, виховує здатність викладача до самовдосконалення й самоосвіти як стилю життя, стимулює розробку нових методик, форм, прийомів у професійній діяльності вчителя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу // Вибрані твори : у 5 т. – К.: Радянська школа, 1976. – Т.1. – С. 401-637.
2. Андреев В. Диалектика воспитания творческой личности: Основы педагогики творчества. – Казань: изд-во Казан.ун-та, 1988. – 236 с.
3. Стельмах Н. В. Педагогічна творчість як фактор самореалізації особистості педагога // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2014. – № 3. – С. 346-355.
4. Лупак Н. Педагогічна творчість як наукова (фахова) проблема // Молодь і ринок. – 2014. – № 7. – С. 37-41.
5. Ісаєва Г. М. Педагогічна творчість вчителя як основа формування творчої особистості учня в умовах профільної школи // Педагогічний дискурс. – 2012. – Вип. 11. – С. 105-108.
6. Нісімчук А. С. Педагогіка: підруч. – К.: Атіка, 2007. – 344 с.
7. Куцевол О. М. Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.02. – К., 2007. – 448 с.
8. Антонова О. Є. Педагогічна креативність у структурі педагогічної обдарованості вчителя // Нові технології навчання: наук.-метод. зб.: в 2 ч. / Мін-во освіти і науки України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти. – К.; Вінниця, 2011. – Вип. 69, ч. 2. – С. 11-17.
9. Суценько А. В. Розвиток педагогічної творчості майбутніх учителів фізичного виховання в ході педагогічної практики // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: [зб. наук. пр.: редкол. Т.І. Суценько (гол.ред.) та ін.]. – Запоріжжя, 2011. – Вип. 19 (72). – С. 275-280.
10. Вознюк Л. Розвиток творчого потенціалу вчителя у системі шкільної освіти // Витоки педагогічної майстерності. – 2012. – Випуск. 10. – С. 34-37.
11. Волосенко А. Зміст та суть поняття творчої самореалізації вчителя // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. – 2012. – Ч. 1. – С. 30-37.
12. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання // Історія української школи і педагогіки. Хрестоматія/ За ред. В.Г. Кременя. – К.: Знання, 2005. – С. 230-246.
13. Сухомлинський В. О. Як любити дітей // Вибрані твори: В 5 т. – К.: Радянська школа, 1977. – Т. 5. – С. 292-308.

Силадій І. Педагогическое творчество как основа демократизации образования.

По своей сути педагогическое творчество является демократической. Поэтому в современном обществе она является основой демократических процессов в системе образования. Именно педагогическое творчество способствует наполнению образовательного процесса нестандартными

подходами к обучению и воспитанию, организации и управления образованием. А конкуренция и демократизм в образовании обеспечивают ее прогресс и поступательное развитие учитывая общественные потребности и интересы. Демократизм педагогического творчества проявляется в разных формах и видах педагогической деятельности, стимулируя саморазвитие педагога и активизируя его инновационное мышление. Это проявляется прежде всего в создании новых методик преподавания, прогрессивных подходах к раскрытию потенциала учащихся, в умении педагога комбинировать научно-методические наработки, находить нестандартные педагогические решения. Педагогическое творчество развивает у преподавателя способность к самосовершенствованию и самообразованию как стиля жизни. А демократическое основание этого процесса создает надлежащие условия для творческой самореализации педагога, его научно-методического поиска по овладению новыми технологиями развития интеллектуальных и духовных способностей учащихся.

Ключевые слова: человек, культура, образование, творчество, демократизация образования, педагогическое творчество, творческая самореализация педагога.

Siladiy I. Pedagogical creativity as a basis of democratization of education.

In essence, pedagogical creativity is democratic. Therefore, in modern society it is the basis of democratic processes in the education system. It is pedagogical creativity that favors the filling of the educational process with non-standard approaches to education and upbringing, organization and management of education. And competition and democracy in education ensure its progress and progressive development, taking into account social needs and interests. Democratism of pedagogical creativity is manifested in various forms and types of pedagogical activity, stimulating the self-development of the teacher and activating his innovative thinking. This is manifested primarily in the creation of new teaching methods, progressive approaches to the disclosure of the potential of students, the ability of the teacher to combine scientific and methodological achievements, to find non-standard pedagogical decisions. Pedagogical creativity develops the teacher's ability to self-improvement and self-education as a lifestyle. And the democratic basis of this process creates the proper conditions for the creative self-realization of the teacher, his scientific and methodical search for mastering new technologies for the development of intellectual and spiritual abilities of students.

Keywords: man, culture, education, creativity, democratization of education, pedagogical creativity, creative self-realization of the teacher.